

JSOU PROTIKUŘÁCKÉ PROGRAMY NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH EFEKTIVNÍ? VÝSLEDKY PROJEKTU „NAŠE TŘÍDA NEKOUŘÍ“

ARE THE ELEMENTARY SCHOOL-BASED ANTI-SMOKING PROGRAMMES EFFECTIVE? RESULTS OF THE PROJECT „OUR CLASS DOESN'T SMOKE“

VERONIKA ZACHOVALOVÁ

Ústav preventivního lékařství LF MU, Brno

SOUHRN

Výchovně vzdělávací program „Naše třída nekouří“ je určen žákům 2. stupně základních škol a jeho podstatou je aktivní působení nekouřících dětí na vrstevníky ve třídě tak, aby nekouřácké prostředí bylo vnímáno jako sociální norma. Vychází z mezinárodního programu „Smokefree Class Competition“, rozšířeného ve většině zemí EU 15.

Ve školním roce 2005/2006 se programu zúčastnilo 255 žáků z celkem 11 osmých tříd tří brněnských základních škol a dvou škol v jiném regionu: v Kostelci u Holešova a ve Frýdku – Místku.

Pomocí anonymních dotazníkových šetření bylo zjištěno, že program úspěšně ovlivnil chování dětí: v celém souboru s programem klesl během 6 měsíců významně počet kuřáků (z 18,7 % na 10,4 %, $p < 0,05$), zatímco v souboru kontrolním zůstal počet kuřáků stejný. Ve dvou třídách se podařilo dodržet základní kritérium programu, tj. čtyřměsíční úplná abstinence všech dětí ve třídě.

Program je možno doporučit k širšímu využití s posunem jeho začátku do 7. tříd ZŠ.

Klíčová slova: „Naše třída nekouří“ – „Smokefree Class Competition“

SUMMARY

The educational programme „Our Class Does Not Smoke“ has been designed for higher grade elementary school children and is based on the active influence of non-smoking children on their classmates, making it possible that a non-smoking environment is perceived as a social norm. The programme is derived from the Smokefree Class Competition project implemented in most EU 15 countries.

In the school year 2005/2006, altogether, 255 students of 11 eighth-grade classes from 3 elementary schools in Brno and two elementary schools in other localities (Kostelec u Holešova, Frýdek–Místek) joined the programme.

From an anonymous questionnaire survey, it follows that the programme had a positive impact on the students' behaviour: within 6 months, the prevalence of smokers significantly decreased (from 18.7 % to 10.4 %, $p < 0.05$) in respondents who participated in the programme while in the control group, the prevalence of smokers remained unchanged. All students from two classes met the major criterion of the competition, i.e. to be completely smoke-free for 4 months.

The program can be recommended for wider use, with the start moved to seventh-grade classes.

Key words: Our Class Does Not Smoke – Smokefree Class Competition

Úvod

Podíl kuřáků stoupá u českých adolescentů a mladých dospělých. Od roku 1985 do roku 1994 se zvýšila prevalence kuřáků ve věku od 15 do 20 let z 30 % na 42 % (11). Podle českého souboru studie SZO The Health Behaviour of School-Aged Children stoupá počet pravidelně kouřících třináctiletých školáků z 5,8 % v r. 1994 na 11,1 % v r. 2002; ve skupině patnáctiletých je vzestup prevalence ve stejném období z 13,9 % na 29,7 % (3). Obdobný trend, tj. snižování prevalence dospělých kuřáků a rostoucí počet dětských a mladistvých kuřáků, je v České

republice podobný jako v mnoha ostatních rozvinutých zemích. Primární prevence kouření je komplexním procesem, který zahrnuje i výchovně edukační programy na bázi škol.

Jedním z evropských projektů je program Smokefree Class Competition, který jsme u nás přijali pod názvem „Naše třída nekouří“. Jeho cílem je oddálit začátek kouření a snížit počet dětských a mladistvých kuřáků. Cílovou skupinou jsou žáci ve věku 12–14 let; četné studie prokázaly, že v tomto věku začínají žáci nejčastěji experimentovat s cigaretami (5). Kritické pro vznik kuřáctví je období puberty. Důvody pro kuřáctví u hochů a dívek

se mohou lišit. Sociální vývoj je určen snahou po nezávislosti. Pubescent má touhu po názorovém odlišení od rodičů, učitelů, a to v chování i ve stylu oblékání. Potřebu vzdoru proti autoritám může projevit také tím, že napodobuje nežádoucí chování dospělých – mimo jiné kouření. Naopak ve vztahu k vrstevníkům má jedinec potřebu hrát určitou roli v různých skupinách, kde ztrácí svou individualitu, přijímá hodnoty skupiny (6).

Program byl poprvé realizován na přelomu školního roku 1989/1990 ve Finsku; po publikaci úspěšných výsledků se postupně zvyšuje počet zemí, které se na něm podílejí. Ve školním roce 2003/2004 se projektu zúčastnilo 16 evropských zemí a Spojené arabské emiráty, což ukazuje, že soutěž je velmi dobře přijatelná a realizovatelná ve velkém počtu nejen v evropských zemích, ale na celém světě (14). K zemím s největší účastí v soutěži se řadí Německo, Francie, Finsko, Švédsko, Nizozemí, Belgie. Nejvyšší procento úspěšnosti (více než 80 %) však měly země s menším počtem zúčastněných tříd: Rakousko, Řecko, Itálie, Portugalsko (12).

Program je založen na tezi, že v období puberty a adolescence děti nejvíce podléhají vlivům vrstevníků. Patrný je začátek určitého osamostatňování se od rodiny, větší navazování kontaktů s vrstevníky. Děti si začínají budovat první party, které mají svého vůdce jako autoritu (1). Aby vliv vrstevníků v tomto období nebyl negativní, usiluje program o to, aby společenské normy ve třídě ovlivňovali především nekuřáci (5, 13). Využívá formu soutěže, iniciuje zájem dětí o nekuření a aktivizuje vůdčí osobnosti v každém třídním kolektivu k vytváření nekuřáckého prostředí jako normy; tak neformálně ovlivňuje postoje a chování dětí.

Základní pravidla soutěže jsou pro všechny zúčastněné země shodná (5):

1. třídy se rozhodnou být nekuřácké po dobu čtyř až šesti měsíců;
2. všichni žáci se formou individuálního kontraktu zavazují dodržet pravidla soutěže;
3. zodpovědnost za kontrolu kuřáctví závisí převážně na samotných žácích, kteří monitorují kuřácké chování ve skupinkách vytvořených na začátku programu a výsledky pravidelně zveřejňují;
4. před zahájením vlastního soutěžního – abstinčního – období a v celém jeho průběhu organizuje škola různé výchovné a výukové aktivity zaměřené na různé problémy související s kouřením (estetické, zdravotní, ekonomické, aj.);
5. třídy, které splní podmínky soutěže, jsou odměněny: mohou vyhrát na národní i evropské úrovni různé atraktivní ceny;
6. celostátní ocenění se liší podle participujících zemí. Hlavní mezinárodní cenou je výlet třídy do jedné ze spolupracujících zemí.

V České republice byl program doplněn o behaviorální působení na kouřící děti a o léčbu těch, u nichž se už projevují známky závislosti; tento krok se musí uskutečnit už za přispění rodičů.

Metodika

Vzhledem k tomu, že tento program v České republice teprve začíná, a zejména s léčbou dětských závislých kuřáků jsou malé zkušenosti, byly do projektu zapojeny školy, které se na základě omezeně distribuované výzvy

dobrovolně přihlásily: 3 základní školy ve městě Brně, 1 základní škola ve Frýdku-Místku a 1 základní škola v Kostelci u Holešova. Ve školním roce 2005/2006 celkem soutěžilo 11 osmých tříd. V rámci programu byl vytvořen manuál určený pro učitele na základních školách, který obsahuje instrukce pro učitele a výchovné poradce. Aktivita učitelů byla neustále podporována koordinátorem projektu, včetně nabídky mezinárodních kontaktů s některými ze zúčastněných zemí (17).

Pro hodnocení účinnosti programu byl vypracován dotazník obsahující 12 otázek. Vyplnili jej anonymně žáci osmých ročníků základních škol, které se účastnily projektu, a škol kontrolních. Kromě otázek na kuřácké chování byly sledovány i některé další faktory, které mohly kouření dětí ovlivňovat: pohlaví a věk respondentů, vnímání rodinného prostředí, sociální postavení rodiny (podle vzdělání rodičů), typ bydliště, výše kapesného, důvody pro (ne)kuřáctví. Kromě nabídnutých odpovědí mohli žáci ve třech případech uvádět i vlastní slovní odpověď. Dotazník byl vyplňován celkem dvakrát: před zahájením programu a za 6 měsíců, které zahrnovaly období čtyřměsíční soutěže.

Žáci, kteří v době zahájení programu kouřili, ještě vyplnili Dotazník pro zjištění závislosti u mladistvých kuřáků, který byl vypracován a verifikován na LF MU v Brně. Skládá se z deseti otázek, odpovědi byly ohodnoceny body. Celkem mohli žáci mít nejméně 1 a nejvíce 26 bodů. Stupnice byla rozdělena do 5 kategorií závislosti (7):

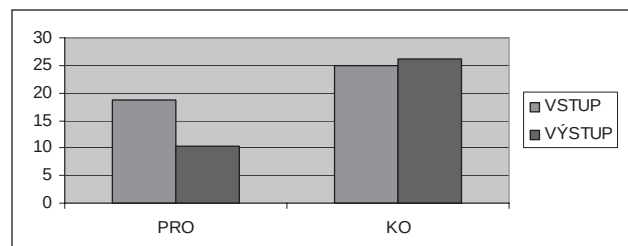
- žádná či slabá (1–5 bodů)
- slabá (6–10 bodů)
- středně silná (11–15 bodů)
- silná (16–20 bodů)
- velmi silná (21–26 bodů)

Soutěžní období začalo oficiálně 2 měsíce po zahájení programu a trvalo 4 měsíce.

Rozdíly ve frekvencích odpovědí byly hodnoceny χ^2 testem v programu EPI INFO.

Výsledky

Při vyplňování dotazníků v vstupní i výstupní etapě jsme se nesetkali s odmítnutím; určité rozdíly v počtu odevzdaných dotazníků byly způsobeny absencí dětí při vyučování v den, kdy se konalo šetření. Při vstupním šetření bylo v soutěžícím souboru 225 dětí (111 dívek a 113 hochů, v jednom případě nebylo pohlaví uvedeno), v souboru kontrolním 75 dětí. Při výstupním vyšetření bylo 212 dětí v soutěžícím souboru a 66 dětí v kontrolním souboru.

	VSTUP	VÝSTUP
PRO (ovlivňovaný soubor)	18,8	10,4
KO (kontrolní soubor)	25	26,2

Obr. 1: Vývoj frekvence kuřáků v soutěžícím a kontrolním souboru.

Tab. 1: Frekvence kuřáctví podle pohlaví – projekt (%)

Kuřáctví	Vst. dívky	Vst. hoši	Výs. dívky	Výs. hoši	p 1 <	p 2 <	p 3 <
Počet celkem	111	113	97	110			
denní	2,7	3,5	3,1	1,8			
týdenní	5,4	3,5	2,1	0,9			
zřídka	15,3	6,2	11,3	1,8			
nekouří	76,6	86,8	83,5	95,5	0,05	0,01	0,05
nikdy nezkusil (a)	26,0	35,4	22,5	20,6			

Vysvětlivky:*Vst. dívky – vstupní fáze u dívek**Vst. hoši – vstupní fáze u hochů**Výs. dívky – výstupní fáze u dívek**Výs. hoši – výstupní fáze u hochů**p 1 = vst. D. : vst. H.**p 2 = výs. D. : výs. H.**p 3 = vst. H. : výs. H.*

Tab. 2: Rodinné prostředí žáků (%)

Rodinné prostředí	D-k	D-n	H-k	H-n	p 1 <	p 2 <	p 3 <
Počet celkem	38	117	23	124			
výborné	21,1	25,6	17,5	35,5			
docela dobré	57,9	59,0	56,5	59,7			
není dobré	2,6	7,7	4,3	2,4			
nedá se vydržet	18,4	7,7	21,7	2,4	0,001	0,01	0,01

Vysvětlivky:*D-k – dívky kuřačky**D-n – dívky nekuřačky**H-k – hoši kuřáci**H-n – hoši nekuřáci**p 1 = hoši k : hoši NK**p 2 = dívky NK : hoši NK**p 3 = dívky k : dívky NK*

Kuřáctví se posuzovalo podle odpovědí na dotaz, zda žák kouřil v posledních 3 měsících: denně, týdně, občas nebo vůbec; u nekuřáků byl zjišťován i počet těch, kteří cigaretu ještě nikdy nezkusili.

Program ovlivnil kuřáctví v soutěžních třídách pozitivním způsobem: zatímco při vstupním vyšetření nebyly rozdíly v počtu kouřících dětí mezi soutěžním a kontrolním souborem (KO) významné, v ovlivňovaném souboru (PRO) došlo ke statisticky významnému poklesu počtu kuřáků (z cca 19 % na cca 10 %, $p < 0,05$), v kontrolním souboru frekvence kouřících dětí mírně stoupla, a tak se mezi oběma soubory rozdíly významně prohloubily ($p < 0,01$) (obr. 1). Pokles se v soutěžícím souboru projevil nejen ve skupině občasných kuřáků (z 10,7 % na 6,2 %), ale i ve skupině pravidelných kuřáků (z 8 % na 4,2 %). Základní kritérium soutěže, tedy čtyřměsíční abstinenci všech žáků, splnily 2 třídy z 11 soutěžících.

Při hodnocení vývoje kuřáctví v soutěžícím souboru podle pohlaví byly nalezeny významné rozdíly: při vstupním i výstupním šetření bylo více nekuřáků mezi hochy než mezi dívkami. U obou pohlaví se počet nekuřáků na konci soutěžního období zvýšil: u dívek o 10 %, u chlapců o 12 %; rozdíly byly statisticky významné (tab. 1).

Přestože program byl realizován v osmých třídách, mezi čtrnáctiletými dětmi byli i žáci ve věku 13 let a 15

let. Se zvyšujícím se věkem stoupalo procento kuřáků (od 18,5 % do 26,1 %), rozdíly mezi jednotlivými věkovými skupinami však nebyly statisticky významné.

V hodnocení rodinného prostředí („výborné“ či „docela dobré“ versus „není dobré“ či „nedá se vydržet“) byly nalezeny statisticky významné rozdíly ve frekvenci odpovědí kuřáků a nekuřáků, i mezi dívkami a chlapci. Jen necelých 5 % nekouřících hochů se k rodinnému prostředí vyjadřovalo kriticky ve srovnání s trojnásobně častějším špatným hodnocením, které poskytly nekouřící dívky ($p < 0,01$). Mezi kuřáky vyjádřila negativní hodnocení rodinných poměrů více než pětina dívek a více než čtvrtina chlapců; frekvence kritických hodnocení je mezi kuřáky obou pohlaví signifikantně vyšší než mezi nekuřáky (tab. 2)

Pro orientační hodnocení sociálního postavení dětí byly zjišťovány údaje o vzdělání jejich rodičů. Překvapujícím zjištěním bylo, že mnoho žáků osmých ročníků nedokázalo na otázku týkající se vzdělání jejich rodičů odpovědět: častěji se odpověď „nevím“ vyskytovala u kouřících dětí (vzdělání otce nezná 40,3 % kuřáků a 26,8 % nekuřáků, matky 32,8 % kuřáků a 14,2 % nekuřáků; $p < 0,01$). Při tak značné absenci přesných odpovědí nebyly nalezeny v zastoupení rodičů v jednotlivých skupinách nejvýše dosaženého vzdělání rozdíly u kuřáků a nekuřáků.

Tab. 3: Důvod nekuřáctví (%)

Důvod nekuřáctví	Vst P	Vst K	Výs P	Výs K	p 1 <	p 2 <	p 3 <
Počet celkem	181	56	182	43			
zdraví	75,7	57,1	56,0	67,4	0,01	0,001	
drahé	7,7	12,5	13,2	4,7		0,05	
nechutná	5,0	16,1	3,3	2,3	0,01		0,01
zápach	9,9	5,4	22,0	11,6		0,001	
jiné	1,7	8,9	5,5	14,0			

Vysvětlivky:

p 1 = vst. P : vst. K

p 2 = vst. P : výs. P

p 3 = vst. K : výs. K

Téměř polovina dětí z našeho souboru má bydliště ve velkém (krajském) městě, ostatní jsou z okresních měst či menších lokalit, což bylo dáno distribucí naší nabídky. V jednotlivých lokalitách byl počet kouřících dívek obdobný, mezi chlapci bylo významně více kuřáků z krajského města (78,4 % vs. 47,2 %, $p < 0,05$).

Kouření je finančně nákladné, a proto nás zajímala výše týdenního kapesného, které dětem zůstává po zaplacení všech školních a dalších povinných výdajů. Je překvapivé, že téměř 30 % nekuřáků a téměř pětina kuřáků uvedla, že nemají žádné kapesné. U ostatních dětí bylo vcelku rovnoměrné zastoupení těch, které mají týdenní kapesné buď do 100 Kč, anebo více než 100 Kč. Mezi jednotlivými soubory hochů a dívek, kuřáků a nekuřáků, nebyly rozdíly statisticky významné.

Žáci byli tázáni na důvody nekouření, které sami pokládají za významné: na otázku se odpovídalo volnou formulací, bylo nutno uvést 3 důvody v pořadí důležitosti. Nejčastěji bylo důvodem nekouření „zdraví“; žáci ze soutěžních tříd uváděli při vstupním vyšetření tento důvod významně častěji. Naopak, důvod, že „kouření nechutná“, byl uváděn třikrát častěji dětmi z kontrolního souboru. Dále byly vcelku rovnoměrně zastoupeny důvody ekonomické a estetické (tab. 3). Ojedinelé žáci přidali i méně uváděné důvody, které spadaly do kategorie „jiné“ (např. „kouřit nepotřebuje“, „nemá zájem“, ale i „tento projekt“).

Během působení programu se v soutěžním souboru některé názory významně změnil: poklesl počet dětí uvádějících jako hlavní důvod zdraví, stoupl význam ceny kuřiva a také estetických hledisek (zápach). U kontrolních tříd nastal významný posun ve smyslovém vnímání cigarety – zatímco ve vstupní fázi cigareta nechutnala 16,1 % žáků, ve výstupní fázi to bylo pouze 2,3 % ($p < 0,01$) (tab. 3). Frekvence odpovědí hochů a dívek byla podobná.

Důvody kuřáctví byly zjišťovány pouze u kouřících dětí, které vybíraly nejvýznamnější důvody svého kuřáckého chování. Na otázku, co je důvodem ke kouření, zmínila většina žáků odpověď „chutná“ a „kamarádi“. Dále byly zastoupeny důvody související s psychickými a sociálními rituály spojenými s kouřením (kategorie „pocity“). V některých případech žáci přidali i méně běžné důvody zahrnuté v kategorii „jiné“ (např. abstinenci příznaky, zvyk, řešení problémů, baví mne to apod.).

Vliv kamarádů ve vstupní fázi (34,5 %) u tříd s projektem se ve výstupní fázi nápadně snížil na 14,3 %, nicméně vzhledem k malému počtu respondentů jsou rozdíly statisticky nehodnotitelné.

Diskuse

Projekt „Smokefree Class Competition“ probíhá v různých zemích, národní programy mohou mít určitá specifika. Soutěž se částečně přizpůsobuje potřebám, zvykům a okolnostem každé země, což se nejčastěji projevuje „změkčením“ soutěžních kritérií. Např. v Německu byla za nekuřáckou třídu považována ta, v níž kouřilo méně než 10 % žáků. Pokud porovnávali jen vlastní soutěžní období, byl program úspěšný: počet kuřáků se v soutěžící skupině snížil o 0,2 %, naopak v kontrolní skupině se zvýšil o 7,5 %. Při hodnocení střednědobého vlivu programu, při měření v odstupu roku, se zvýšila prevalence kuřáků v obou skupinách, v intervenované skupině významně méně (OR = 1,45) než v kontrolní skupině (OR = 1,98). Projekt byl hodnocen jako úspěšný (16).

Ve Finsku jsou v současné době osločovány všechny školy – každý rok okolo 40 000 žáků – a soutěž se posunula do mladších věkových skupin (7. tříd). Účinnost programu je hodnocena jen v náhodně vybraném souboru soutěžících tříd, resp. škol. Posun soutěže do 7. tříd měl příznivé výsledky: třetina tříd byla schopna zůstat nekuřácká po celou dobu soutěže, počet kuřáků zůstal nižší i v osmých a devátých třídách, které se zúčastnily soutěže. Bohužel se také ukázalo, že více než polovina škol, které se do soutěže přihlásí, ji nedokončí a musí být vyřazena pro nedodržení stanovených pravidel a podmínek. Nejvýznamnějším prediktorem vyřazení byla vysoká míra kuřáctví na začátku soutěže. Z toho důvodu autoři usoudili, že program není úspěšný ve třídách, kde je kuřáctví běžné před začátkem soutěže. Soutěž byla podle autorů úspěšná tam, kde třídy aktivně kontrolovaly její průběh a kde se podařilo vytvořit a udržet neustálou diskusi o kuřáctví mezi žáky (15).

Také v Itálii byl program zařazen do nižších tříd, projektu se účastní 11–14letí žáci. Pro účast v projektu je nezbytný souhlas rodičů. Žáci si vedou deník, koordinátoři programu hodnotí jako zajímavé popisy stejné události různými žáky. Nově začíná „Help for teachers“ – oslovení učitelé předávají zkušenosti a odpovídají na to, proč se rozhodli pokračovat v projektu. Do programu se zapojilo již přes 19 000 studentů, 85 % soutěž ukončilo ve stanoveném termínu; v jednom regionu byla až 95,5 % úspěšnost (8).

V Norsku je hlavním motivem programu ukázat mladým lidem hlavní rozpor týkající se kouření: mládež, která chce demonstrovat samostatnost oproti výběru života v otroctví kuřáckého návyku. Rodiče jsou významnou součástí programu. Protože rodiče mají velký vliv na své děti, součástí projektu je nekuřácký kontrakt: rodičů a dětí (10).

Ve Francii měl program velkou vládní podporu a masovou publicitu; byl spojen s výtvarně-dramatickou činností dětí, ve které nejlepší návrhy byly profesionálně zpracovány v animovaných šotech a poskytnuty do celostátních sdělovacích prostředků (4).

V předkládané práci jsou hodnoceny jen výsledky oficiálně deklarovaného šestiměsíčního působení programu, vytvořeného podle zadaných kritérií mezinárodních koordinátorů projektu EU „Smokefree Class Competition“. Hodnocení střednědobého efektu, které není předmětem tohoto sdělení, pokračovalo ještě v následujících měsících, tj. během letních prázdnin a prvního pololetí nového školního roku, v němž sledované děti navštěvovaly už 9. ročníky ZŠ.

Kriticky je nutno přiznat, že přes opakovanou aktivní podporu na všech soutěžících školách se nepodařilo mobilizovat učitele a výchovné poradce stejným způsobem k tomu, aby iniciativně podporovali aktivitu dětí, která je hlavním motivujícím prvkem celého programu. Na školách sice probíhaly různé besedy, učitelé měli k dispozici manuály programu „Kouření a já“, které většinou oceňovali jako vhodnou metodickou pomůcku, ale v mnoha případech neměl program pravidelný prostor a potřebnou publicitu v rámci školy. Také práce metodiků s kouřícími dětmi měla různou úroveň. Nepodařilo se probudit zájem rodičů, v některých případech u dětí, které byly odhaleny jako pravidelní a závislí kuřáci, rodiče spolupráci při jejich léčbě striktně odmítli. Příznačným fenoménem bylo, že kouřící děti významně častěji než nekuřáci hodnotily své rodinné prostředí jako špatné, dokonce jako místo, „kde se nedá vydržet“.

V našem soutěžícím souboru čtvrtina dívek a třetina hochů v osmých třídách základních škol ještě nikdy nezkusila kouřit, zatímco naopak pětina dětí v tomto věku občas či pravidelně kouřila. Přestože byl náš soubor selektivní, zahrnoval třídy, které se aktivně přihlášily do soutěže s cílem nekouřit, odpovídala frekvence kuřáků celostátně udávané prevalenci zjištěné u reprezentativně vybraného souboru.

Přes určité výhody k práci učitelů a výchovných poradců je nesporné, že program příznivě ovlivnil chování dětí: snížil se vliv kouřících kamarádů (při zahájení jej uvádělo 34 % dětí, při ukončení jen 14 % dětí), poklesl počet kuřáků pravidelných i občasných. Program více oslovil hochy než dívky. Souvislost kuřáctví s vyšším kapesným jsme neprokázali: je zajímavé, že téměř pětina kuřáků uvedla, že nemají žádné kapesné, tudíž si sami nemohou cigarety obstarávat a zbývá tedy jen předpokládat, že jinou cestou k získání cigarety je nabídka od kamarádů.

Pokud by tento program dostal v České republice nadále podporu, bylo by vhodné posunout jej do nižších tříd; doporučení vyplývá nejen ze zahraničních zkušeností, ale odráží i skutečnost, že klesá věk začátků kouření (2).

Hlavním problémem pro odborníky je nedostatek literatury zaměřené na kuřáctví u mládeže a také skutečnost, že mladí lidé nejsou motivováni k zanechání kouření (9).

Závěr

Je v zájmu celé společnosti, aby se omezila epidemie kouření. Hlavní úlohu mají rodiče, učitelé a lékaři, kteří by společně měli usilovat o zdravý vývoj dětí a dbát o to, aby nebyly závislé na nikotinu. Když se to stane, měla by jim být věnována náležitá pozornost a nabídnuta léčba.

Z toho důvodu je velice žádoucí vznik a podpora programů, kterým je také projekt „Naše třída nekouří“.

Poděkování:

Studie byla podpořena grantem EU projektu „Adonis 790617“ a Lékařskou fakultou MU v Brně.

LITERATURA

1. Brockert S. Encyklopedie pro rodiče: populárně naučná příručka výchovy dětí. Vimperk: Papyrus; Rudná u Prahy: Jeva; 1996.
2. Csémy L. Studie ESPAD: panevropská školní survey. Praha: Národní centrum podpory zdraví; 1995.
3. Csémy L, Krch FD, Provazníková H, Rážová J, Sovinová H. Životní styl a zdraví českých školáků. Praha: Psychiatrické centrum Praha; 2005.
4. French Federation of Cardiology. Never the first – mobilising youth to combat youth smoking. Heart Matters. Q Bull Eur Heart Netw. 2001;9(3):15.
5. Hanewinkel R, Wiborg G, Paavola M, Vartiainen E. European smoke-free class competition. Tob Control. 1998;7(3):326.
6. Helus Z. Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče. Praha: Portál; 2004.
7. Hrubá D, Zachovalová L, Fiala J. Hodnocení stupně závislosti u dětských a mladistvých kuřáků. Hygiena. 2003;48(1):42–50.
8. Italian Association against Thrombosis. Smoking trends in Italy. Heart Matters. Q Bull Eur Heart Netw. 2003;11(7):21–3.
9. Mermelstein R. Teen smoking cessation. Tob Control. 2003 Jun;12 Suppl 1:i 25–34.
10. Norwegian Council on Cardiovascular Diseases. Focusing on freedom and independence to help young people resist the lure of smoking. Heart Matters. Q Bull Eur Heart Netw. 2001;9(3):16.
11. Novák Z. Prevalence kuřáctví v ČR. Interní publikace NCPZ. Praha: Národní centrum podpory zdraví; 1994.
12. Stopfajceni. Občanské sdružení [online]. Pätoprstá M, Šťastný P. Súťaž neľajčiarskych tried – Smokefree class competition 2005/2006 [cit. 2005-12-15]. Dostupný z: <http://www.stopfajceni.sk/index.cfm?module=ActiveWeb&page=Articles&CategoryID=321>.
13. Savolainen S, editor. The Smokefree class competition: a European school-based anti-smoking campaign; an overview of the 1997/78 round in seven countries. Helsinki: European of Network and Young People and Tobacco. National Public Health Institute. Department of Epidemiology and Health Promotion; 1998.
14. The European Commission [homepage on the Internet]. Savolainen S, Vartiainen E. Project funded in 2003 – Strand 3: health determinants. Smokefree Class Competition [cited 2005 Dec 15]. Available from: http://ec.europa.eu/health/ph_projects/2003/action3/action3_2003_05_en.print.htm.
15. Vartiainen E, Saukko A, Paavola M, Vertio H. „No Smoking Class“ competitions in Finland: their value in delaying the onset of smoking in adolescence. Health Promot Int. 1996 Sep;11(3):189–92.
16. Wiborg G, Hanewinkel R. Effectiveness of the „Smoke-Free Class Competition“ in delaying the onset of smoking in adolescence. Prev Med. 2002 Sep;35(3):241–9.
17. Zachovalová V. Manuál pro program „Naše třída nekouří“. Prakt Lék. 2007;87(2):108–11.

Mgr. Veronika Zachovalová
Pod spravedlností 532
595 01 Velká Bíteš
E-mail: zachovalova.v@seznam.cz